

Att vara cool på rätt sätt

**— En exkursion bland pojkar,
heteronormer och det moderna
maskulinitetsskapandets grynnor**

Marie Nordberg

Kritisk maskulinitetsforskning

- Fokus på män och pojkar (och i viss omfattning också flickors och kvinnors görande och praktiserande av maskulinitet).
- Undersöker hur maskulinitet, femininitet och heterosexualitet görs, fixeras till vissa betydelser och pågående praktiseras och utmanas i olika grupper och sammanhang
- Undersöker rangordningar såväl *inom kategorin* man som *mellan* könen.
- Intresse också för förändrade manliga praktiker och nya mansideal.

Tre forskningsprojekt i skolan på 2000-talet

- Att göras till riktig pojke

- normalitets och avvikelserkapanden i förskola och grundskolans lägre årskurser, 2005-2007.

- (Nordberg, Saar, Hellman)

- Maskulinitet på schemat

- hur maskulinitet, klass, etnicitet, regionalitet skapas och förkroppsligas och hur kunskapshierarkier mellan praktisk och teoretisk kunskap skapas på gymnasiets manligt kodade yrkesinriktade program och profileringar, 2007-2011.

- Det socialt belönande och det problematiska våldet – 2007-2009.

- (Nordberg & Ekenstam)

PRESSMEDDELANDE

12 juni 2008 Utbildningsdepartementet Integrations- och jämställdhetsdepartementet

110 miljoner för öka jämställdhet i skolan

Svensk skola brister i jämställdhet. Språkbruket i klassrummet är det mest kränkande i hela världen och det drabbar ofta tjejer. Många unga flickor är stressade och mår psykiskt dåligt. *Skillnaderna i utbildningsresultat mellan pojkar och flickor är stora.*

Regeringen har därför i dag beslutat om en rad åtgärder för att främja jämställdheten i skolan, bland annat ska en särskild jämställdhetsdelegation tillsättas. Totalt satsas 110 miljoner kronor under tre år, en historiskt stor satsning.

Ordningsproblemen i skolan handlar till stor del om bristande jämställdhet och avsaknad av respekt för andra människor. Kampen för jämställdhet måste därför börja redan i skolan, säger jämställdhetsminister Nyamko Sabuni.

Pojkarnas anti-pluggkultur måste brytas och flickor som mår dåligt måste få stöd. *Om alla elever ska nå så långt som möjligt* måste jämställdheten i skolan öka, säger utbildningsminister Jan Björklund. (mina kursiveringar)

Genusskapanden

- Mellan lärare och elever
- Mellan elever
- Mellan lärare
- I organisationen
- Normflöden i samhället
- I forskning och i jämställdhetsprojekt

Marie: Hur ska man inte vara då? Finns det någon som inte är cool?

Jakob: Ja, det är faktiskt Maurits!

Maurits: Nej, det är Emil!

Jakob: Emil är inte cool. Han är självisk!

Maurits: (Ivrigt:) Ja, han är så här: "Ah, nu går vi och gör det!" (Ljus, förställd röst.)

Jakob: Han är klumpig.

Maurits: Du, han ska typ ... Han vill inte leka cowboys och så.

Noah: Han gillar inte ...

Jakob: Han är dålig på fantasi också.

Maurits: Och så gillar han inte så mycket sport, han är ingen sportkille.

Den snäva gränsen

- Tjejer kan ju göra ganska mycket. Dom kan ju leka med kill-leksaker, för då kan ju inte tjejerna säga att det är fjantigt. För killar är lite så där, att dom tycker att det är tuffare och kan inte leka med tjejleksaker. (William, 7år)

Maskulinitetsmarkörer

1. Markörer som skiljer ut det manliga genom att pågående peka ut och skapa dess insida, pekar ut vad som är önskvärt och statusfyllt. T ex ord som “cool”, “grymt”, “häftigt”, “normalt”.
2. Markörer som som skapar det manliga genom att pågående peka ut gränsen genom att peka ut det omanliga och skapa manlighetens utsida och negation. T ex ord som “töntigt”, “bögigt”, “fjolligt”.
3. Markörer som skapar och skiljer ut den önskvärda och statusgivande manligheten från den problematiska och mindre statusfyllda manligheten. T ex markeringar som “Att vara cool på rätt sätt” och “Att vara cool på fel sätt”.

Att iscensätta maskulinitet

- Jag sjunger i ett rockband, men det är ganska soft. Alla tror ju att det är den där killiga miljön att spela rock. Att man kommer dit och *spelar karl*. Det är väl så till att börja med, man var lite osäker. Kom in i lokalen och så bara "knulla!" och "supa!", såna grejor, liksom vara vulgär.

Det ska vara så hårt då hela tiden. Det ska liksom inte vara att man har mjukare sidor. När man inte känner folk, så *spelar man den rollen* först. Den är vägen till att lära känna folk. Ju längre det går, ju mer känner man sig avslappnad. (Hampus 18 år)

”Bögen” som omanlighetsmarkör och gränsvakt

Hampus, 18 år: Det är en väldigt sliten beteckning [bög] egentligen. Man använder den överallt. Det behöver inte ens vara i sitt rätta sammanhang för att man ska använda den längre. När någon är feminin kan man väl säga. När man rör sig som en tjej och man har den här diviga stilen. Förstår du?

Karl, 17 år: Det är väldigt mycket hur man pratar. Om man liksom (förändrar rösten till gäll) ”Nej, men hej!” som kille. Då är man bög.

Sexualordningens och de gränsupprättande markörernas betydelse

- Pojkar och flickor förväntas vara varandras motpoler.
- Vissa sätt att prata, skämta, röra sig, klä sig normaliseras.
- "Kategoriupprätthållande arbete" återställer ordningen.
- Gränsvakter som "Horan" och "Bögen" och markörer som fjolligt, bögigt, töntigt och grymt, cool, häftigt skapar normalitet och tydliggör var gränserna sätta för pojkar och flickor.

Tre betydelser av “cool”

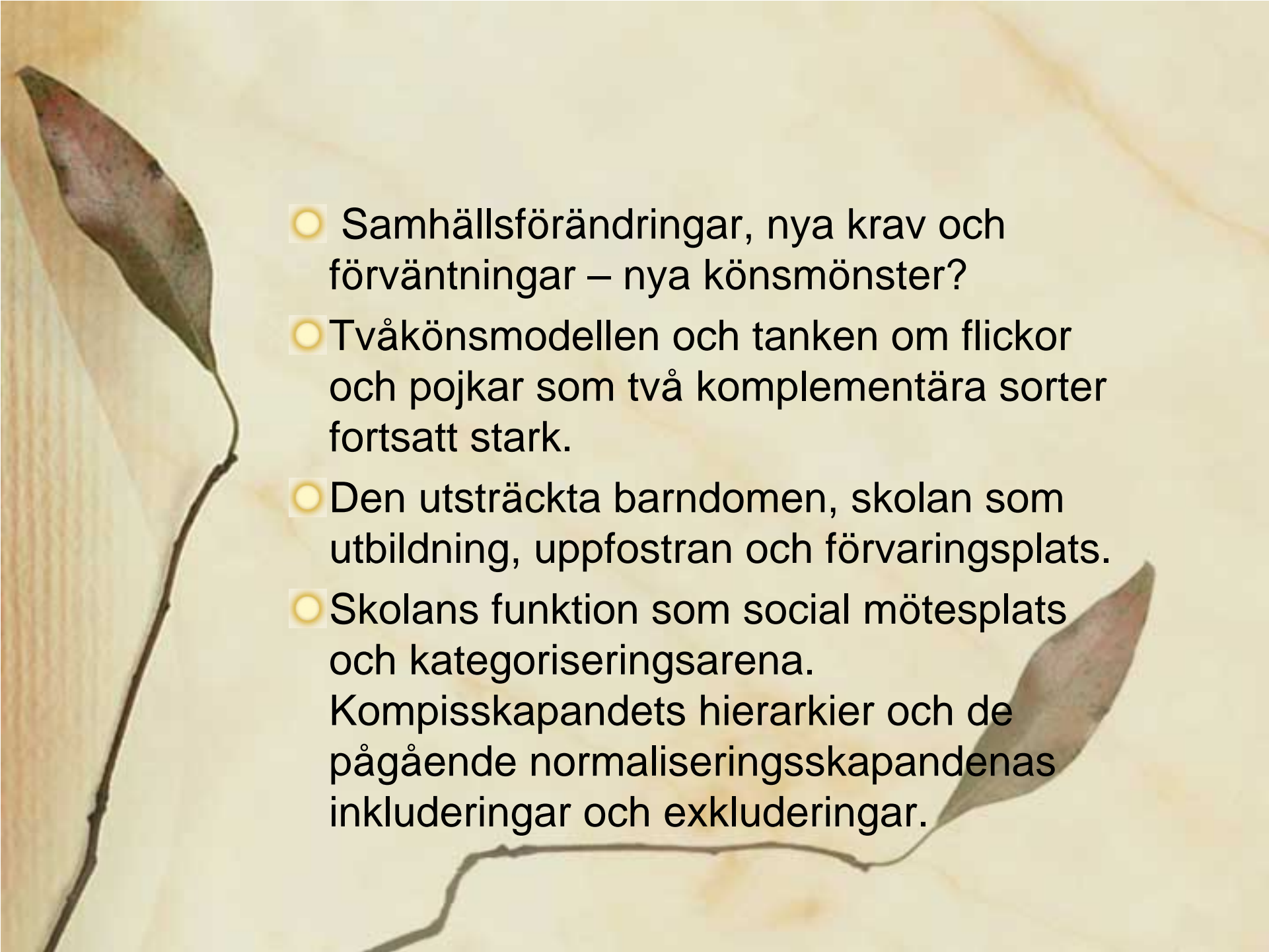
1. Cool som en estetisk, statusgivande och rangordnande markör som pekar ut vilka prylar, kläder och intressen som för stunden är åtråvärda.
2. Cool som en attityd, där självkontroll, distansering och ironi utgör viktiga element.
3. Cool som beteckning på ett utagerande och stereotyp maskulinitetsgörande, där risktagande, mod, styrka, smärttålighet, provokationer och våldsutövning utgör framträdande element.

A dried leaf on a stem, positioned vertically on the left side of the page. The leaf is brown and curled, with a thin stem extending downwards. The background is a light, textured surface, possibly paper or fabric, with some faint, darker spots.

Att vara cool

(Hampus, 18 år media)

Det är det här uttrycket man är uppväxt med, att vara cool. Det är helt...Ja, folk definierar det på fel sätt. Dom tror att när man är cool, så sätter man sig upp mot andra. Alltså, i min värld, att vara cool är att vara en egen person, att inte stressa upp sig för saker och ta det lugnt för det mesta. Men i den världen, (mellanstadiet, högstadiet, bygg, fordon och teknikarna) tror jag att cool är ett nyckelord. Jag tror att det är någonting alla strävar efter, att plocka poäng och varandra liksom. Den som spelar rollen bäst helt enkelt. Då är man cool.

-
- Samhällsförändringar, nya krav och förväntningar – nya könsmönster?
  - Tvåkönsmodellen och tanken om flickor och pojkar som två komplementära sorter fortsatt stark.
  - Den utsträckta barndomen, skolan som utbildning, uppfostran och förvaringsplats.
  - Skolans funktion som social mötesplats och kategoriseringsarena.
Kompisskapandets hierarkier och de pågående normaliseringsskapandenas inkluderingar och exkluderingar.

Att vara kille

- Man måste vara väldigt snabb och inte rädd för så mycket (Pojke, 6 år)
- Ibland så försöker killarna att vara tuffa. Det är jättemånga på skolan som försöker vara det. Dom säger fula ord och gör dumma saker. Det är därför jag inte vill... Jag tycker inte om att vara tuff (Pojke, 6 år)

Den populäre pojken, barn 6-11 år

- Mod, risktagande och smärttålighet.
- Fysiskt stark, duktig i sport.
- Ha koll på sport och sportidoler, dataspel och vad som är cool och inne.
- Kunna försvara leksaker och kompisar mot vuxna och mot andra barn.
- Vara snäll och omhändertagande, inte förstöra och ge sig på andra barn.
- Vara bra i skolan, men inte skryta över provresultat och kunskaper.
- Undvika det starkt feminint kodade, men också omladda det feminina och få status genom att utmana könskodningen.

Pojkvärlden på gymnasiet

- Ironi som livsstil och överlevnad
- Att både vara och inte vara manlig: Det svenska jämställdhetsprojektets effekter
- Vi-skapandets inneslutningar, gränsdragningar och exkluderingar (klass, regionalitet, ålder, utbildningsprogram, boende, sexualitet etcetera)
- Att alltid vara uppkopplad: internet sajter, mobilen som statusmarkör, "nalle", popularitetmarkör, kunskapskälla, socialitet som överskrider rummets begränsning, facit, sex, dating, shopping, uppskattning, men också ryktesspridning, hot, mobbning.
- Emotionalitet, närhet, det homosociala kompisbandet
- Sexualitet: drömmar, heteronormativitet skämt, rädslor och strategier
- Ha koll på "farliga" killar, bee street-smart...
- Att förvaras, prestera och hantera de som har makten...

A dried leaf on a stem, positioned vertically on the left side of the slide. The leaf is brown and curled, with a thin stem extending downwards. The background is a light, textured surface, possibly paper or fabric, with some faint, darker spots.

Sexualitet

“Här i klassen är alla hetero.”

“Vi är egentligen rätt bögiga i vår klass.”

“Om det var en kompis som kom ut som bög så skulle det vara okej.”

Kan en “man” tacka nej till sex?

Mod, risktaganden och smärttålighet

Den svåra balansen mellan social belöning och fara...

“Ynkryggens” negativa position:
Vem hyllas i våra samtal och historiska berättelser?

Pojkar och skola

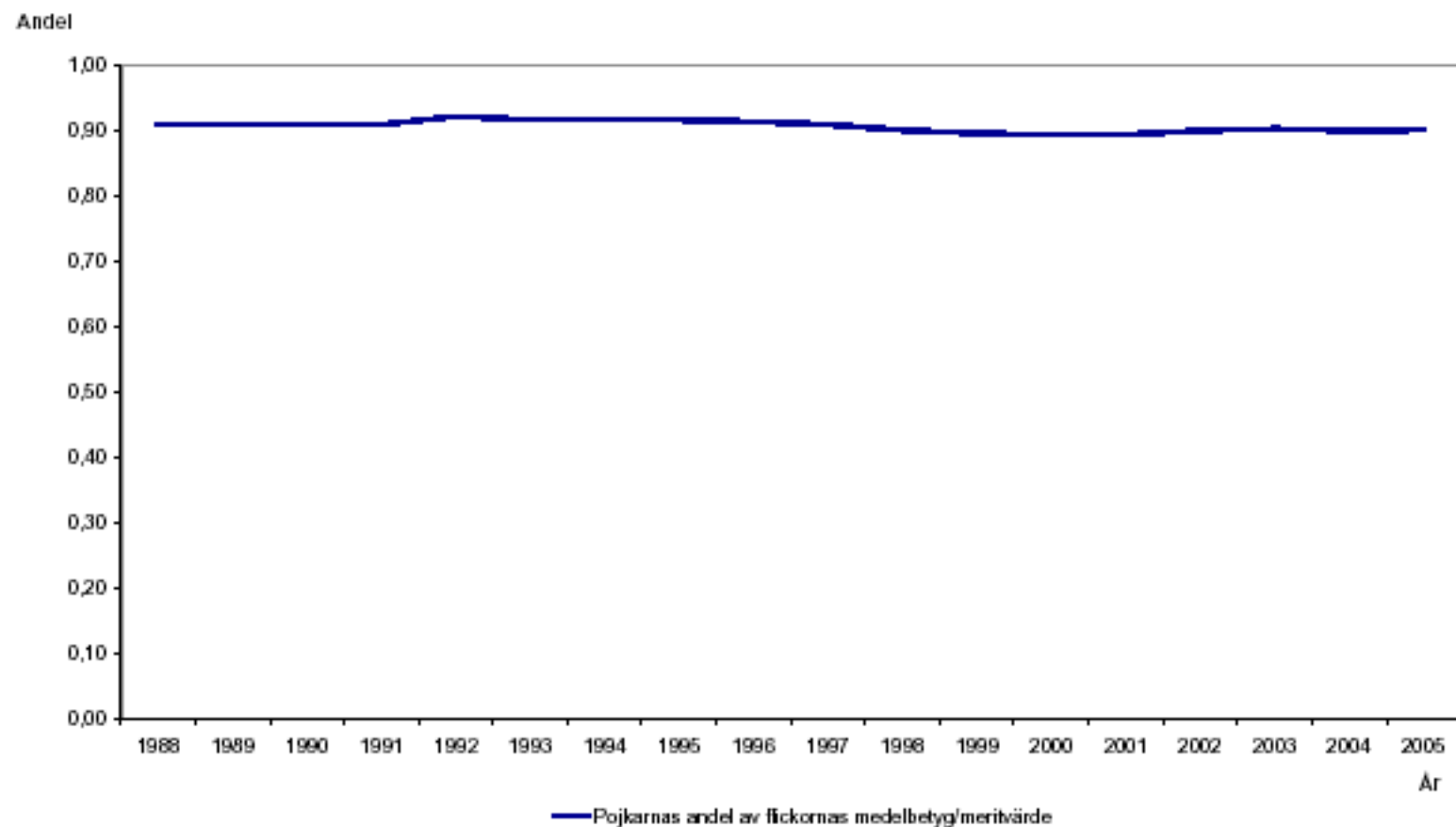

Diagram 1: Könsskillnaden i grundskolebetyg mätt som kvoten mellan pojkars och flickors medelbetyg/meritvärde

- **Karl:** I ettan så var det sån press på att jobba och tänka och så. Då tänkte jag att en estetisk inriktning skulle lätta på det så man fick använda andra sidan av hjärnan också.
- **Marie:** Känner man press på att prestera bra betyg och bra på proven?
- **Karl:** Ja, definitivt. Det finns ingen tvekan om det.
- **Marie:** Vad händer om man inte presterar bra då?
- **Karl:** Ja, då har dom målat upp en bild av att man blir en sån där socialbidragstagare, en misslyckad människa. Ja, man klarar sig helt enkelt inte i samhället om man inte får bra betyg.

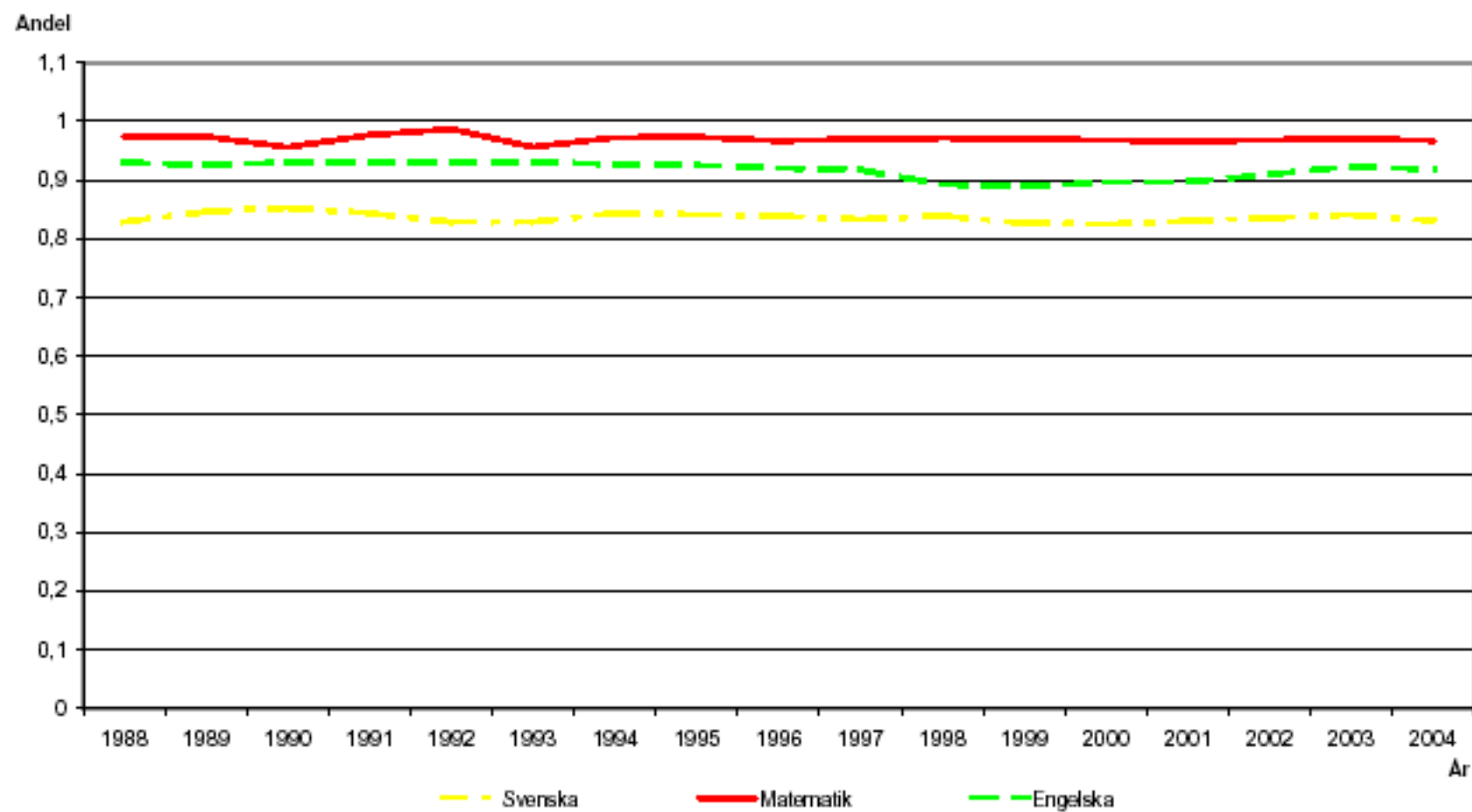

Diagram 2: Könsskillnaden i grundskolebetyg i tre ämnen mätt som kvoten mellan pojkars och flickors medelbetyg/meritvärde (Svenska, matematik och engelska)

Betygsskillnad 2003/2004

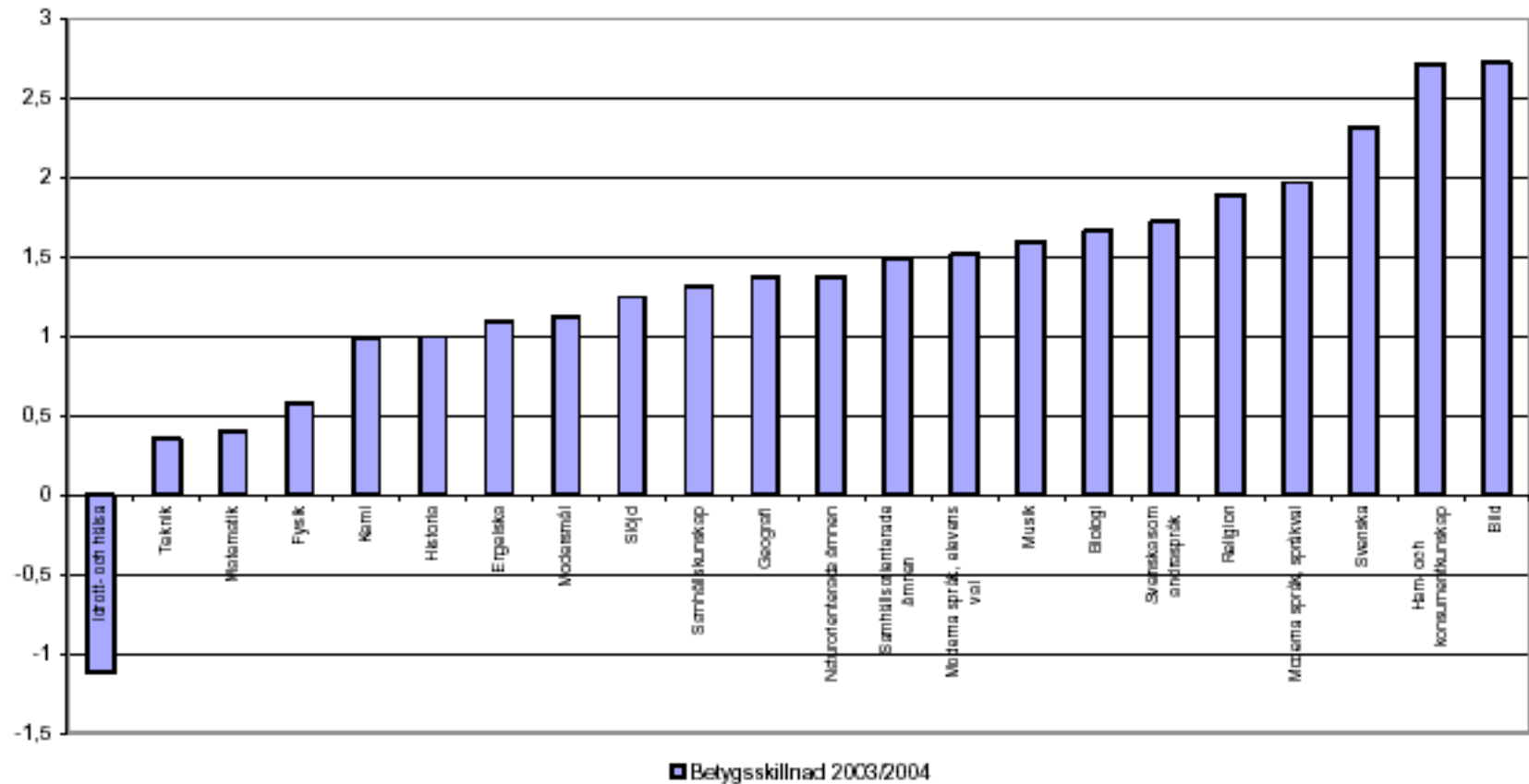

Diagram 10: De ämnesvisa könsskillnaderna i grundskolan (flickornas betygspoäng minus pojkarnas betygspoäng)

Betygsfördelning för pojkar och flickor 2003/2004

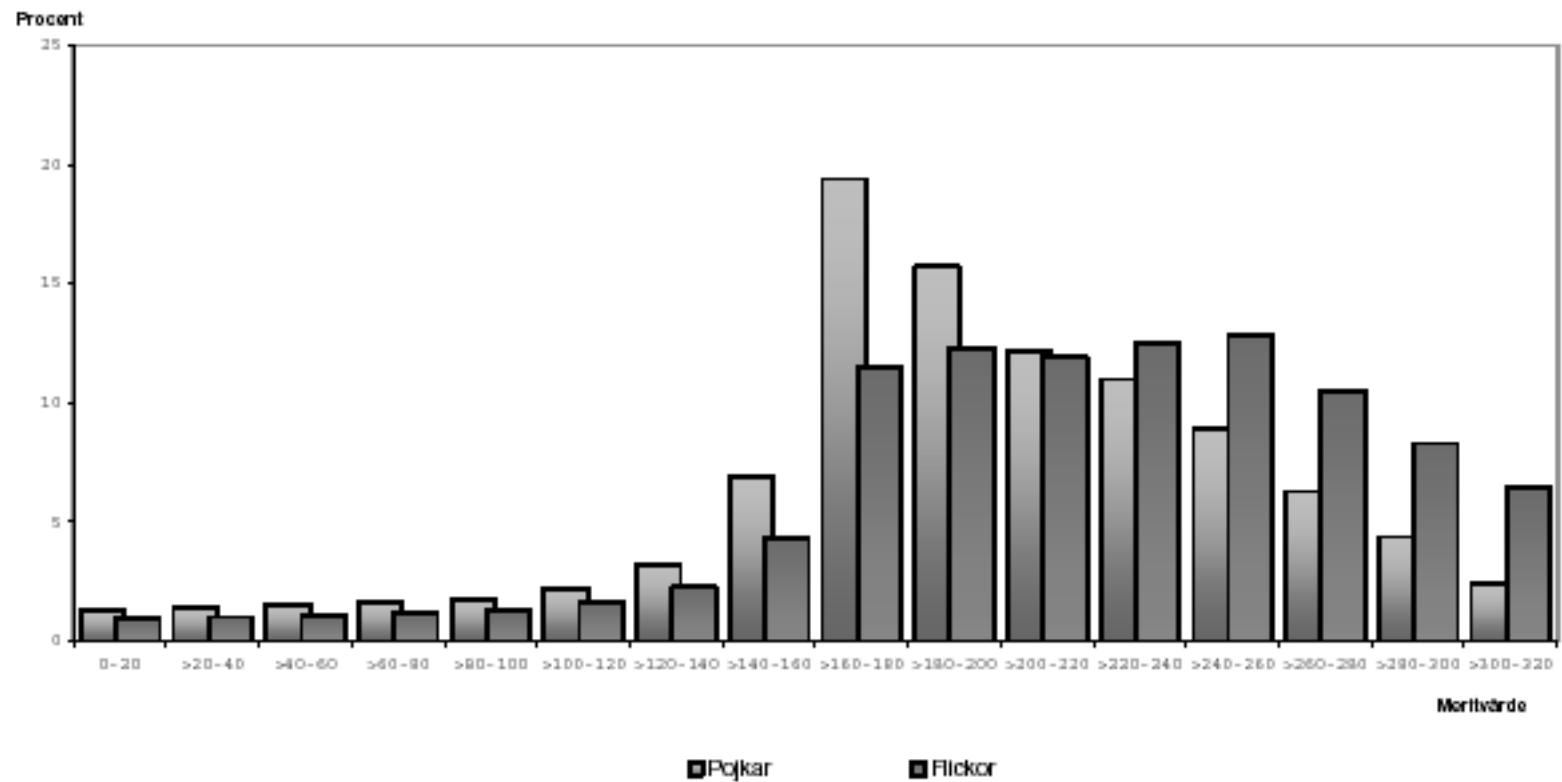

Diagram 9: Histogram över meritvärdet i år 9

Prestera bra, men inte tala om det

Alla är bra i sport i vår klass. Man ska vara glad, påhittig och rolig. Man ska inte vara blyg. Ibland kan man vara lite busig mot dom som man känner riktigt bra, såna lärare. Men för det mesta ska man vara lite bra i skolan, medel så där och inte för busig. Men man ska inte vara en sån som pratar om matte hela tiden eller nåt sånt här tråkigt. /../ Man kan vara bra, bara man inte pratar om det ämnet så mycket. (Linus 11 år)

Skolan är dryg...

Man gör det hela dagarna. Det är drygt. Det blir ju enformigt att bara skriva en massa hela dagarna. Fast på biologin, då tog ju Sverker fram ett hjärta och skar i. Det finns andra också som gör skillnad. Då blir det intressantare och så fattar man mer. Svenska är tråkigast, för då håller man på med ordklasser som man inte fattar nåt av. Typ predikat och sån skit. (Erik 15 år)

Den målstyrda kvantitativa kunskapsmodellen

- Jag tycker tyska som jag har i läxa där jag måste skriva fyrtyotre meningar, för annars får jag inte G. Det är ju stressigt om dom sätter ut en gräns och så hinner man inte göra allt i skolan och så måste man göra det hemma (Pojke 15 år).

Antipluggkultur - en reducerande förklaring...

- Var förläggs problemet? Till eleverna? Till skolan? Till kunskapssynen?
- *Vilka* pojkar och *vilka* flickor tar avstånd från skolan och kunskapserbjudandet och varför?
- Viktigt att skilja på *talet* om skolarbete och den reella praktiken och ambitionen.
- Skapar skolan avståndstagande till kunskap och skolarbete eller skapar barnen/ungdomarna skolarbete som tråkigt?
- *Vilka* kunskaper och vilken/*vilka* typ/typer av skolarbete upplevs som tråkigt och icke engagerande?
- Vilka aktiviteter konkurrerar med skolarbete?
- *Vem* och *vems* kunskaper ges värde?

● ”Vi-skapande” handlingar, skapandet av manliga kamratgäng

Negativt: Konkurrerar med skolan, underbygger konfrontation och risktagande, underordnar och förlöjligar vissa pojkar och skiljer uppriktar vissa positioner åt flickor.

Positivt: Motiverar barn och ungdomar att gå till skolan.

● Rationalitet, effektivitet, mätbarhet

Negativt?: Ifrågasätter undervisning och lärare som inte uppfattas som intressant och effektiv.

Positivt?: Ligger nära dagens norm, maximerar och agerar rationellt, minsta möjliga insats som ger största möjliga utdelning. Kvantitativ kunskapspraktik – vem hinner mest och vem är längst i boken.

Pojkar, maskulinitet,
våldshandlingar och
de normaliserade provokationerna

Några vanliga maskulinitetsskapande våldsformer

- Grövre våld med syfte att skada
- Vi-skapande och "kamratligt" våld
- Smärttålighetsträning, försvarstaktiker
- Styrkemätningar
- Motvåld
- Våldsmoment i sport
- Skolans disciplinhandlingar

Vem? Var?

– Sammanhanget legitimerar eller problematiserar våldshandlingar

Pojkar och våldshandlingar

- **Könsordningen** (pojkar knyts till våldshandlingar, slagsmål, aggressioner, brottningsmatcher)
- **Åldersordningen** (mognadsdiskursen – pojkar mindre mogna än flickor, äldre ej slå yngre)
- **Kroppstorlek**
- **Släktskap** (syskonslagsmål)
- **Småpojkar/barns våldshandlingar omdefinieras**
Ofta, benämns och förstås t ex som “kärleksgnabb”, “retande”, “tillfälliga incidenter”

Normalisering av våldshandlingar i sport

Marie: Om du tänker, det finns ju olika typer av våld. Du sa ju ett slag i ansiktet, kan du komma på något mer? Man kan ju knuffas och sparkas och små nyp och sånt där. Har du varit utsatt för något sånt, att någon har sparkat mot dig eller någonting?

Axel, 12 år: Det skulle vara på en *fotbollsplan* i så fall. Jag har blivit glidtacklad ganska många gånger.

Marie: När händer det då?

Axel: Nej, men om man anfaller så är det någon försvarsspelare som brukar glidtackla på bollen och kommer rätt in på spelaren istället, så kanske nån *nyp* eller *knuff*.

Marie: Är det vanligt tycker du?

Axel: Lite knuffar och nyp är vanligt på en fotbollsplan. *Sånt tål jag*. Nyp, det är sånt här, *bara lite gnabb*. Vi nyper lite på varandra.

Gemensamhetsskapande ”våldshandlingar”

Gymnasiekillen Hampus kommer sent till lektionen. När han passerar kompisarna Fabian och Robert slår han till dem hårt i ryggen med knytnäven och slår även till Robert med handflatan på sidan av huvudet. När de tittar upp och Robert ropar ”Va faan!” ler han mot dem och de ler tillbaka. (Fältanteckningar gymnasiet, årskurs 1, våren 2008)

- *Killarna på sitter i soffgruppen utanför lektionssalen. De sparkar bordet emellan sig. Mikael kommer in, smyger upp bakom Måns och tar ett livtag på honom och kniper till. "Din jävla bögjävel!", ropar Måns när han vänder sig om, skrattar och jagar efter Mikael och ger honom ett hårt knytnävslag i ryggen. De återvänder sedan leende till gänget i soffgruppen. När det är dags att gå till lektionen vänder sig Måns till Mikael och säger med ett leende: "Kom nu din bög, det är dags nu!" De reser sig och försvinner gående tätt tillsammans med armarna runt varandras axlar leende in i klassrummet.
(Fältanteckningar gymnasiet, årskurs 2, hösten 2008)*

- *Eleverna skall mäta något på en varm lödkolv. När läraren Wiggo går ut i verkstan sätter Hamid lödkolven mot armen och visar sedan Mehmet och Riad märket. Mehmet tar kolven och håller mot översidan av handen, ropar till och gör en grimas. De skrattar.
(Fältanteckningar gymnasiet, årskurs 2, hösten 2008)*

Våldshandlingar

- Av samhället **legitimerade våldshandlingar** som utövas av pojkar/män t ex i sport, lekar, polisiärt och militärt våld i försvarssyfte eller för att införa demokrati.
- Av samhället **icke legitimerade våldshandlingar** som utövas av pojkar/män t ex misshandel, förtryck, mobbning.
- ”**In-between-handlingar**” som utövas av och riktas mot pojkar/män:

a/ **Normaliserande, nedtoning och legitimering** av vissa våldshandlingar utförda av vissa individer, på vissa platser, i vissa situationer t ex *våldshandlingar mellan barn, syskon, motvåld och självförsvar* samt tillfälliga och kontrollerade *våldsmätningar mellan två jämnstora och jämnstarka manliga kombattanter*.

b/ **Kamratskapande våldshandlingarna** som då de utövas *upprättar gemenskap* och genom att utgöras av, men *inte förstås som våld* och eller upplevas som en reell provokation *bekräftar vänskap och tillhörighet*.